

Yunanistan - Batı Trakya'da - Öteki Çocukların Hikâyesi

Altan Çetin*

Öteki Çocukların Tarihi

Bugün modern dünyanın, Batı Trakya Türkleri de dâhil, kendi dışındaki pek çok konuyu değerlendirmesinde anlaşılması gereken önemli bir husus zihin ve retorikindeki “ötekileştirme” üslubudur. Türk dünyası ve coğrafyası tek bir coğrafyayı ve kültür/medeniyet dairesini kapsamadığı ve muhtelif milletler birbiriyle temasta oldukları için geçmiş yeniden inşa edilirken her zaman başka bakış açıları ve yaklaşımlar, kavramın içeriğine tesir etmiştir. Bu, Batı'nın kendi içinde olduğu gibi Doğu'da da böyledir. Doğu-Batı karşılaşmalarında ise durum iyice karışık bir hâl almaktadır. Bir Hıristiyan keşişin Vikingler hakkında yazdıklarını esas alırsak ötekileşen Vikinglerin çok da masum olmayan manzarasını görürüz. Ya da Bir Memlûk müellifinin gözünden Osmanlılara bakarsak “öteki”nin mahiyeti olduğundan çok farklı olabilir. Yine Doğu ve Batı'daki mezhep (Ortodoks-Katolik/Sünni-Şii) anlaşmazlıklarında ötekileşenin manzarası olanı aksettirmeyebilir. Haçlı Seferleri söz konusu olunca bu ötekileştirme daha da baskın olarak kendini gösterir. Din tabanlı olarak gerçekleşen bu seferlerde din adamlarının oluşturduğu öteki din mensuplarının da ötekine bakışını etkilemektedir. Mesela bir Haçlı kroniğinin şu tasviri gelecek nesillerde karmaşık bir algılayışa sebep olacaktır. *“Rumların zulmünden kaçan üç bin Haçlı Müslüman oldu. Ah merhamet sen hıyanetten de zalimsin! Çünkü Türkler Hıristiyanlara yardım ve şefkat göstererek dinlerini satın alıyor; bununla beraber asla onları din değiştirmeye zorlamıyorlardı.”*¹ İşte Batılıların şuur altındaki bu öteki inşa etme üslubu, alışkanlığı ve hevesi çok kez “öteki”ni anlaşılmasız bir heyula hâline sokmaktadır. Batı Trakya'da da belirsiz ve hükümsüz sayılan bir “öteki”nin yok sayılması meselesi vardır. Aynen ve külliyen bütün bir Doğu'nun yok sayılması gibi. Doğu burada, bir coğrafî yönden çok, bir zihniyet dünyasının sembolik ismi olarak algılanmalıdır. Dolayısıyla bu cümleden Batı Trakya'da yaşayan Türk ve Müslüman insanımızın tarihi, dini ve dili birileri tarafından hükmü olmayan boş kavramlar kalabalığından öte bir anlam ifade etmemektedir.

---

* Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

¹ Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, c.2, İstanbul, 1993, s.162.

Tarih, Rumeli'nde/Balkanlar'da, bir yandan birlik düşüne, bir yandan da bölünmüşlük gerçeğine dayalı olarak gelişmiştir. Roma İmparatorluğu ve devamı olan Bizans İmparatorluğu Pax Romana ve Pax Bizantinicum gibi politikalarla Balkanlar'da, barış şemsiyelerinin altında, hem dışarıdan gelen akınları, hem de içeride yerel güçler arasındaki iktidar çatışmalarını önleyerek uzun zaman birliği temin etmişlerdir. Buna karşılık ülkedeki sosyo-ekonomik düzen, değişik etnik, kültürel, linguistik arka plana sahip gruplara gerçek huzur ve refah getirememiştir. Osmanlı İmparatorluğu Balkanlar'da Bizans İmparatorluğu'nun jeopolitik halefi olarak iki-üç asır sadece savaşla değil, sosyo-ekonomik düzenlemelerle de hâkim olarak kitleleri yanına çekmiştir.

Osmanlı Türkleri'nin Balkanlar'a 1350'lerde ayak basmalarından 1913'teki çekilmelerine kadar geçen beş buçuk yüzyıllık süreyi, Balkanlar için iki döneme ayırmak mümkündür. 1683'te İkinci Viyana Kuşatması'na kadarki askerî ve siyâsî açıdan genişleme süresi olan 330 yıllık dönem ve bunu izleyen 230 yıllık sürekli toprak kaybı ve geri çekilme dönemi. Bu yazı, ilk dönemdeki Osmanlı fetihlerini, fethi kolaylaştıran etmenleri ve fetihlerin Balkan toplumlarına olan etkilerini kapsamaktadır. Rumeli/Balkan milletleri İslâm Kültür ve Medeniyeti'yle Türkler ve Türkçe aracılığıyla münasebete geçmişlerdir. Bundan dolayı Türk ve Türkleşme deyimleri, İslâm ve Müslümanlaşma ile aynı anlamda kullanılabilir. Türkler 1354 yılında Gelibolu üzerinden Balkan yarımadasına geçerek 1361 senesinde Edirne'yi fethettikten sonra, başta üç küçük Bulgar krallığı olmak üzere feodal devletleri yıkıp Balkanlar'ı süratle ele geçirmeye başlamışlardır. 1389 Kosova Meydan Savaşı'yla Sırbistan Türk hâkimiyetine geçmiş, 1396 yılında Yıldırım Bayezid'in Niğbolu önlerinde Haçlı ordusunu hezimetle uğratması ise Osmanlı Türklerinin Balkan hâkimiyetini perçinlemiştir. Daha sonra Fatih Sultan Mehmet 1463 yılında Bosna'nın fethi ile Osmanlı idaresini Dalmaçya sahillerine kadar götürmüş ve İtalya'yı hedef alarak akıncılarını Trieste üzerine sevk etmiştir. Fatih'in ölümünden sonra duraklayan Balkan fetihleri Kanunî Sultan Süleyman'ın Macar tehlikesini yok etmek için 1521'de Belgrad Kalesi'ni alması ile yön değiştirmiş, böylece Katolikliğin hâkim olduğu Kuzey Dalmaçya, Kuzeybatı Hırvatistan ve Slovenya bölgeleri ile Osmanlı hâkimiyeti dışında kalmıştır. Osmanlı yöneticileri uzun dönemli bir yayılma politikası açısından fethedilen balkan topraklarında yalnızca kurumsal ve idarî değişikliklerle yetinmenin yeterli olmayacağını bilincindeydiler. Bundan dolayı fethedilen topraklara gönüllü göç veya mecburi sürgün yoluyla nüfus yerleştirme politikası uygulanmıştır. Anadolu'dan Türk getirme politikası 16. yüzyılın sonuna kadar devam etmiş ve nüfusun %15'ini oluşturması sağlanmıştır. Bunlar çoğunlukla düzlük arazilere ve şehirlere yerleşmişlerdi. İslâmlaşmanın ilk

iki yüzyılda çok fazla olmadığı cizye defterleriyle ortaya çıkan bir gerçektir. 1489'da bir yılda Müslüman olmuş 94 hane ve onu izleyen üç yıl içinde yalnız 255 hane hesaplanmıştır. İlk İslâmlaşmalar, Osmanlı ordusunda hizmet görenler, özellikle tımar sipahileridir. Yerel halk arasında gönüllü ve toplu İslâmlaşma 17. yüzyılda gerçekleşmiştir ve İslâmlaşma oranı % 40'a çıkmıştır. Arnavutlar'da oran %70'e ulaşmıştır. Balkanlar'daki toplu İslâmlaşma hareketinin baskı sonucu gerçekleşmediği hemen bütün tarihçilerin üzerinde mutabık oldukları bir meseledir. Bulgar A. Zeljakova'nın İslâm'ın Balkanlardaki yayılışı konulu kitabı, bu konudaki en son değerlendirmelerden birisidir. Açıkça Osmanlıların İslâmlaştırma, eritme ya da ulusal özellikleri yok etme girişimlerinde asla bulunmadıklarını kaydetmektedir.

Batı Trakya'nın Türk ve Müslüman Oluşu ya da Modern "Ötekine" Dâhil Oluşu Tarihi

1363 yılında Lala Şahin Paşa tarafından Edirne fethedildikten sonra, I. Murat, Dimetoka'yı geçici olarak merkez yaptı. 1364'de, Gazi Evrenos Bey Gümölcine'yi, Lala Şahin Paşa Filibe'yi aldı. Bu fetihlerden sonra I. Murat'ın Anadolu'ya gitmesini fırsat bilen Macar Kralı, topladığı haçlı kuvvetleriyle Edirne üzerine yürüdü. Edirne kuzeybatısında Hacı İlbey'in gece baskınına uğrayarak imha edildiler ve Türk tarihine Sırp Sındığı Zaferini (1364) kazandırdılar. I. Murat 1365'de tekrar Rumeli'ye geçti ve Dimetoka'ya yerleşti. Edirne'de yapımına başlanan sarayın bitimine kadar burada kaldı. Ayrıca Dimetoka'da da küçük bir saray yaptırdığı bazı kaynaklarda yer almaktadır. Edirne'nin 1368'de başkent olduğu hatırlanırsa, Dimetoka, 1363'den 1368'e kadar yaklaşık beş sene, Bursa'nın yanı sıra, Osmanlı Devletinin geçici (yedek) başkenti olmuş demektir. Türklerin Batı Trakya'nın tamamını ele geçirmeleri ve bölgede tam hâkimiyet kurmaları Çirmen Zaferi ile olmuştur. Türkleri Avrupa'dan çıkarmak için düzenlenen seferlerden birini de Sırp Kralı hazırladı ve Edirne üzerine yürüdü. Türk kuvvetleriyle Çirmen'de karşılaştı ve 26 Eylül 1371'de büyük bir bozguna uğradı. Bu Çirmen zaferi, Türklere Makedonya kapılarını açmış ve Makedonya mukavemetini kökünden kazımış oldu. Aynı yıl içinde İskeçe, Kavala, Drama ve Serez bölgeleri ele geçirildi ve Batı Trakya'nın fethi tamamlandı. Fetihler sonrasında Anadolu'dan Türk aileleri getirilerek bölge Türkleştirildi.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve genişlemesi sıralarında Osmanlı ordularının çıkış arazisi olan Trakya, 19. yüzyıl içerisinde; Osmanlı sınırlarının Tuna boylarından güneye doğru gerilemesi karşısında; Türk'ün Avrupa'da kalması veya kalmaması konusunda, karar bölgesi hüviyeti

kazanmıştı. 1828 - 1829 Savaşında Ruslar, Savaşın ikinci yılında, 44 gün kahramanca savunan Silistre kalesinin düşmesinden sonra (30 Haziran 1829); Balkan Dağlarını geçmeye, Varna - Burgaz - Aydos istikametinden ilerleyerek Edirne'yi muharebesiz işgale (22 Ağustos 1829) muvaffak oldular. Savaş sonunda Osmanlı Devleti; Kaynarca'dan sonra kabul ettiği en ağır antlaşma olan; Edirne Antlaşması'nı (14 Eylül 1829) imzalamak zorunda kaldı. Bu antlaşmayla Yunanistan'a bağımsızlık verildi, Sırbistan ve Eflâk - Boğdan'a verilen özerklikler genişletildi. Böylece Balkanlar'da, Makedonya ve Batı Trakya'da; günümüze kadar sürüp gelen mücadelelerin temeli atılmış ve böylece konumuz olan Batı Trakya meselesi tarih sahnesine çıkmış oldu.

1912'deki Balkan Savaşı'na dek, İstanbul'dan yola çıkıp, Adriyatik denizine kadar Devlet-i Ali Osmaniye'nin sınırları içinde gitmek mümkündü. Tüm Batı Trakya, Makedonya, Arnavutluk, hatta bugünkü Yugoslavya'nın sınırları içinde yer alan Kosova ve Sancak bile Osmanlı egemenliği altındaydı. Dahası, söz konusu "Rumeli" toprakları üzerinde yaşayan ahalinin de çoğunluğu Türk ya da Müslüman'dı. Edirne'den geride kalanlar Devlet-i Ali Osmaniye'nin mirasını, ya da bir başka deyişle Türkiye'nin "hayat sahasını", muhafaza ettiler. Bu uzun vadeli stratejik gözle Balkanlar'a bakıldığında, Türkiye'nin doğal sınırlarının Edirne'den çok daha ötelere uzandığı görülür. 1912'deki Balkan Savaşı'na dek, İstanbul'dan yola çıkıp, Adriyatik denizine kadar Devlet-i Ali Osmaniye'nin sınırları içinde gitmek mümkündü. Tüm Batı Trakya, Makedonya, Arnavutluk, hatta bugünkü Yugoslavya'nın sınırları içinde yer alan Kosova ve Sancak bile Osmanlı egemenliği altındaydı. Selanik, İmparatorluğun ikinci büyük kentiydi. Dahası, söz konusu "Rumeli" toprakları üzerinde yaşayan ahalinin de çoğunluğu Türk ya da Müslüman'dı: Batı Trakya ve Makedonya'da zamanında Anadolu'dan göçmüş olan Türkler, Müslüman Pomaklar (Kuman Türkleri), hatta Müslüman Slavlardan oluşan bir Türk-İslâm, ağırlığı oluşturuyordu. Arnavutluk, Kosova ve Batı Makedonya'da yaşayan Arnavutlar da, Müslüman olmaları hasebiyle, Devlet-i Ali'nin "has" tebaasından sayılıyordu.

Modern Dünyada "Öteki" Çocuk Olmak

Modern toplumlar bireyi, kendisi, ailesi ve içinde bulunduğu toplum nokta-i nazarından kendi ontolojik varlığında hümanizma felsefesiyle özel bir konuma yerleştirmiştir. Modern bir kavram olarak sivil toplum terimi de buna bağlı olarak gelişmiş ve sivil toplum içindeki bireyi de bu çerçevede ele almıştır. Modern sivil toplum kavramının içeriğini belirleyen en önemli öge, modern birey anlayışıdır. Modern birey, toplumda cisimleşecek tüm değerlerin

taşıyıcısıdır. Birey sadece haklara sahip değil, aynı zamanda bu hakların kaynağıdır. Bu belki de her şeyin merkezine insanı koyan geleneğin modern bir akılla tanımlanmış şeklidir. Kısacası modern düşünce, toplumda korunacak ve güçlendirilecek olan tüm değer ve hakların kaynağı olarak, bireye işaret eder. Batıya has ve modern olan bu mülahalalara gelenek noktasından bakıldığında ise yaratılanı yaratandan ötürü sevmek gibi modern çağların çok ötesinde bir anlayışla karşılanmaktadır. Modernist düşünce kendisine ait olanı kucaklarken “öteki”ne ait her şeyi dışlayıcı görünmektedir. Çocuklar da bu modern dünyada dışlanmadan en çok payını alanlardandır.

“Yaşlı adam yaklaşır okyanusun kıyısına ve seslenir çocuğa:

-Niçin okyanusa atıyorsun denizyıldızlarını? Zaten gücün de yetmez ki hepsini toplamaya.

Yaptığın işin de anlamı yok!

Denizyıldızlarını kurtarmaya çabalayan çocuk, şaşarak

seslenir adama:

-Hepsini okyanusa atamayacağımın farkındayım. Fakat okyanusa atmayı başardığım denizyıldızları için yaptığım işin anlamının çok büyük olduğunu iyi biliyorum”.

Bu ironiyi ateşe su taşıyan karınca misaliyle desteklemek de mümkün. En azından safımız belli olsun diyebilmek... Modern dünyada “ötekileştirilenler” için bir şeyler yapmaya çalışmak gerçektende modernitenin binlerce sorununu hâl denizine kavuşturmaya çalışmak veya modernite yangınına elindeki azıcık suyla müdahale gayreti naifliğinde kalıyor gözükmektedir.

Bosna’da Kosova’da Çeçenistan’da, Karabağ’da, Afganistan’da, Irak’ta veya Lübnan’da yaşayan çocuklar için yani “ötekileştirilen” çocuklar için modern dünyanın yenedünya düzeninde biçtiği urbada şekerlemeler, parklar ve oyuncaklar bulunmamakta çoğu kez. Aynen çocuk katili Firavun gibi tahtını korumak, statükosunu muhafaza etmek adına “*Ya Musa ise bu çocuk...*” deyip tüm çocukları öldürmeyi meşru görenlerin yaşadığı dünyada “öteki” çocuklardan birilerinin Musa olması mukadderdir. Bugün onlar ana kucağından nehrin insafına bırakılmışlardır. Ama insanlar zulmetse de kader elbet adalet edecektir. Yine öteki çocukların bir kısmı kin, haset ve öfkeyle kuyulara terkedilmiş birer Yusuf’turlar. Anlamadıkları bir dünyanın kuyularında tepelerinde patlayan bombaların aydınlattığı gecede geceye ve kuyuya emanet beklemektedirler. Ama rüya görülmüştür bir kere ve bebek nehre

teslim edilmiştir. Firavun istemese de Musa gelecek ve Yusuf öfkenin devletini vicdanın gücüyle ıslah edecektir.

Bizler diğerini kardeş sayan ve bir vücudun azaları olduğunu düşünen bir geleneğin temsilcileriyiz. Kocaman bir maşeri vicdan olmalıyız. Bosna'da, Kosova'da, Batı Trakya'da, Karabağ'da Irak'ta ve Lübnan'da ne kadar çocuğu kurt kaparsa o kadar mesulüz. Çocuklar açken bizler tok gezersek kime ne demeye yüzümüz olur. Hepsi bizim çocuklarımız ve yarınlarımız. Biz dilleri farklı olsa da vicdanı tek bir milletiz Siyasî sınırlarımız bizi Bosna, Arnavutluk, Batı Trakya, İran, Azerbaycan, Irak diye ayırmışsa da hâlâ sınırları mevcut bir kültür coğrafyasının insanlarıyız. Bu coğrafyada tarih, dil ve din bizleri diğerine bağlıyor.

Bugün dillerde pelesenk olan "tarihle yüzleşme" söylemi aslında Batı Trakya Türklüğü söz konusu olduğunda Yunanistan için ısrarla vurgulanmalıdır. Müslüman bir azınlık olarak yok sayılmak istenen Müslüman Türk varlığı ve onların çocuklarının yok sayılan tarihi ile ve varlığıyla Yunan hükümetleri yüzleşmelidir. Kültür coğrafyası çok geniş olan Türklerin kültürel varlığını yok sayılarak adeta bir "kültürel jenosit" uygulanmaktadır.

Kendi kavramlarıyla düşünmek kendi öz dili ile düşünmeyi gerektirir. Kendiliğini öğrenemeyen kendi kültürünü, tarihini ve hatta dinini öğrenmek konusunda yok olmanın eşğine gelir. Kendi kavramlarını üretemeyen milletler kendi kavramsal çerçevelerini kuramadıklarından cümleleri hep yamama ve alıntı kalmaya mahkûm olacaktır. Dolayısıyla kendi tarihlerini yazamayacaklar ve geçmişleriyle kopan bağ harici ve dâhili tazyiklerle o milleti yok edecektir. Dilini kaybeden bir millet yaşayamaz. Kendi ninnileriyle büyümeyen çocuklar kendi şarklarını söyleyemez kendi tarihinden ve edebiyatında bir zevk alamaz. Zamanla içi yozlaşır ve yok olur. Bu bakımdan Batı Trakya Türklerinin yok sayılan çocuklarının eğitim hakları fevkalade önemlidir. Yunancayla şekillenecek akılların zamanla Türk gibi düşünmeyi unutacağı aşikârdır. Çünkü zamanın ve gündelik hayatı yıpratıcılığına ideallerin uzun süre dayanması her zaman mümkün olamamaktadır. Bu bakımdan Batı Trakya Türklüğü tarihine, diline, edebiyatına ve folkloruna namusu gibi sahip çıkmak mecburiyetindedir. Çocuklarına tarihinin, edebiyatının ve coğrafyasının şuurunu veremeyen büyükler içinde vebal söz konusudur. Aksi takdirde dünya çapında girdap ve yenedünya düzeninde yok olup gitmek mukadderdir. Bu bakımdan Yunan hükümeti "kültürel jenosit" vazgeçmelidir. Ve kendisiyle ve geçmişle yüzleşmelidir. En temel insan hakları Batı Trakya'nın "öteki" çocuklarından sakınılmamalıdır. Türkiye'de bu konuda tarihlerini kısacık vermeye

çalıştığımız evlad-ı fatihana sahip çıkmalıdır. Bizim geleneğimiz komşusu açken tok yatmayı men eder. Acaba komşunun haklarını gasp edilirken uyuyanlar için hüküm ne olacaktır. Bu bakımdan Batı Trakya'daki çocuklarımız için müşterek tarih, edebiyat ve kültür konularında eserler hazırlanmalıdır. Müşterek tarih şuurumuz oluşmalı ve Doğu Türkistan'daki bir çocuğun eline iğne batsa bu Bosna'daki Batı Trakya'daki çocuğu da incitmelidir. Müşterek akıl müşterek duyguyla harekete geçmelidir. "Milletin bütün fertlerine tarih şuurunun kazandırılması, yön ve hedeflerin benimsetilmesi gerekir. Bunun yolu da eğitimidir. Aksi takdirde, başka milletler bu tarlaya istedikleri tohumları ekebilirler. Bu da o toplumu, tarihin öznesi olmaktan çıkarıp nesnesi haline getirir. Millet, Tarih'e, en az kendi toplumunun tarihine yön veren aktif bir güç olması gerekirken, kendisiyle oynanan bir malzeme hâline gelir. Demek ki, fert veya toplum olarak, tarihin oluşumunda rol üstlenebilmek, düşünce ve bilgi üretmeye, bunları uygulama alanına aktarmaya ve bunları savunabilmeye bağlıdır."²

Son olarak bir hatıra ile bitirmek istiyorum: 1997'lerde Mısır'da bulunduğum sırada Batı Trakyalı gençlerle aynı evde kalma şansım olmuştu. Bu gençler son derece terbiyeli ve düzenli idiler. Ancak bir tarihçi olarak onlara milliyetlerini sorduğumda en başta Pomak olduklarını söylediler. Zamanla ilişkilerimiz gelişince bana güvenleri arttıkça Osmanlı olduklarını söylemeye başladılar. Nihayet bu gençler son raddede bana Türk olduklarını söyleme cesareti bulabildiler. Bu bende Batı Trakya'daki durum hakkında bir fikir uyandırmıştı. Ancak adlarını hatırlayamadığım bu gençlerden biri Mısırlı yönetici kendi Yunan pasaportuna hemen işlem yapıp yanındaki Türk arkadaşının Türk pasaportunu beklentince gösterdiği tepkiyi ve kavgayı anlattığında özdeki cevheri de hemen görmüştüm. Burada yeri gelmişken Pomak kelimesi ile alâkalı olarak şu bilgileri tekrar etmek isterim: Hun Türkleri M.S. 4. yüzyılda, Avar Türkleri 5. yüzyılda, Peçenekler 9. yüzyılda ve Kuman Türkleri 11. yüzyılda buraya yerleşmişlerdir. Batı Trakya'daki bu Türk kavimleri Osmanlıların Balkanları fethi sırasında faydalı olmuşlardır. Hatta Balkanlarda konuşulan Slav dilinde "yardımcı" anlamına gelen "Pomaga" veya "Pomagadiç" kelimelerinden gelişen Pomak isminin, Balkanların fethi sırasında Osmanlı Türkleri tarafından Kuman Türklerine verilen isim olduğunu düşünenler vardır. Bu düşüncelerle Batı Trakya Türklüğü özelinde tüm Türk ve İslâm âleminin yeniden ortak bir akılla ve vicdanla birliğe kavuştuğunu görmek dileğiyle...

---

² Bahaeddin Yediyıldız, "Tarihin Oluşumu ve Değişme", *Türk Yurdu*, c.19, S.145, 1999, s. 14.